

МИСТЕЦТВО ПАМ'ЯТІ

Зайва річ говорити про важність і вартість українських народних пісень. І серед суспільності, і в науці вони мають вироблену славу. Се одно з найцінніших національних надбань і один з предметів оправданої нашої гордості.

І. Франко

У фольклористичній науці є таке поняття як мистецтво пам'яті. Це напевно рідкісний дар, але хто володіє ним, та ще й до того володіє з розумом, той робить неоціненну послугу своєму народові, зберігаючи для нащадків казки, легенди, перекази, а особливо – пісні. Зрештою, мова тут не лише про збереження, скажімо, пісенної народної творчості, але й про співучасть у її творенні. Адже саме у фольклорі дуже яскраво виявляється колективність творення, досить вільне ставлення до того чи іншого тексту, а як результат – велика кількість варіантів, особливо, коли йдеться про пісню.

Отож, мистецтво пам'яті нерозривно пов'язане з мистецтвом творення чи співтворення, яким якраз шліфується й удосконалюється народна пісня. Носій і виконавець народної пісні дуже часто не просто співає, а вслухається і вдумується в пісенний текст, який, якщо пісня дуже давня, може бути місцями і спотвореним, і малозрозумілим. Так колись, пам'ятаю, розмірковувала над словом у пісні моя покійна мама. Це мене тоді дивувало і втішало: заклопотана цілоденними справами, спрацьована селянка задумується над сенсом пісенного рядка.

*Сонечко сходить,
Місяць заходить,
А мене накривас... –*

Так, казала мама, співають у нас. Але ж напевно, каже, тут має бути не так, тут має бути ось як:

*Сонечко сходить,
Мій ся заходить,
А мене накривас...*

Бо як це, міркувала мама, “місяць заходить, а мене накриває?” А ось “мій ся заходить, а мене накриває”, тобто



“мій милий”, “мій чоловік”, який досвіта заходиться коло господарки, а милу свою накриває, аби ще доспала, – це логічніше. Бо, зрештою, далі той “мій” промовляє:

*Ой спи, миленька,
Чорнобривенька,
До самого раненька.*

Звичайно, це лише варіанти. Адже міг бути й “місяць”, тим паче, що в багатьох наших піснях саме місяць виступає здебільшого у парі з сонцем. Міг бути варіант, де є і “місяць”, і “мій”:

*Сонечко сходить,
Місяць заходить,
Мій мене накриває...*

На це воно й народна пісня – пісня, співана й творена талановитими мистцями пам’яті. Одним із них якраз і є Катерина Михайлівна Куйбіда, з дому Мандрич, пісні з голосу якої склали оцю книжку.

“Ті пісні, – каже пані Катерина, – я по нотах не вчила. Це пісні народні. Я раз почула слова і мелодію й уже співала”.

Перефразовуючи слова визначного дослідника української народної пісенної творчості Григорія Нудьги, з цілковитою певністю можна твердити, що місце української пісні в духовному житті нації – це не лише її популярність та добра слава, а й самобутні думки, художні образи, філософські роздуми, мистецькі форми й засоби, неповторні мелодії, це наш довічний скарб, на який не може зазіхнути ніхто, поки живе в Україні бодай одна душа, у якої все гаразд із мистецтвом пам’яті.

Сьогодні зібрано й упорядковано майже двадцять тисяч українських народних пісень з мелодіями; а коли брати до уваги самі лише тексти, то їх відомо набагато більше.

Появу пісні тісно пов’язують із появою мови. Вони – ровесники, тож не дарма “слово” і “пісня” дуже часто є синонімами. Мабуть, справді колись “говорити” і “співати” означало одне і те ж. Але є серед українського народу окремі люди, для яких одне і те ж – це жити і співати, співати і жити. Завдяки таким саме людям ті двадцять тисяч зразків високої народної поезії збереглися для нас донині.

Катерина Михайлівна Куйбіда народилася 26 травня 1927 року в селі Сукіль на Івано-Франківщині. Бабусині та мамині колискові для неї були не про котиків та мишенят, а



про українських героїв, народних месників – Морозенка, Залізняка, Довбуша, про веселих козаків та сумних дівчат. У таких піснях вона виростала й запам'ятовувала їх назавжди. І коли 1950 року її як кур'єра Української Повстанської Армії схопили й засудили “за зраду” на десять років неволі, вона повезла з собою в Республіку Комі разом зі своїм дівочтвом ще й цілий світ найрізноманітніших пісень. Були то пісні давні, новіші та зовсім нові, тогочасні, у яких співалося про тяжку боротьбу за визволення України, про любов і смерть українців-повстанців, про тяжкі поневіряння по сталінських тюрмах і таборах, а також – про віру в день прийдешній. Це теж були пісні народні, творені та шліфовані анонімними авторами, не дуже інколи й досконалі, але чесні, чисті та щирі. Нема сумніву, що активно співавторкою, принаймні деяких із тих пісень, була й пані Катерина – тоді ще панна Катруся, – торгурована енкаведистами й морожена снігами Крайньої Півночі. Вона співала й складала вірші.

*Простелилися дороги
Через поле, ліс і кручі,
І якраз мені під ноги
Впали болем всемогучим.
Геть від рідної домівки
Повели в морози люті,
В тюрми, карцер, голодівки –
Їх не мож' було минути.*

Ці рядки у зошиті нашої героїні датовані 1954-им роком. Є ще молодші, є й старші, але загалом їх небагато. Зате зошитів із піснями – кільканадцять. Сторінки дрібно списані шедеврами української пісенної лірики, знаними й незнаними, забутими і напівзабутими, – їх читаш як романтичну повість на тему української історії.

“Я дуже хочу, – пише пані Катерина у коротенькій передмові до тих зошитів, – щоб знали мої внуки, а також десяте покоління, як ми тяжко боролися за нашу славу родючу, квітучу самостійну Україну. Ми тут живемо і не відчуваємо, яка вона... Я десять років не була в Україні, а як повернулася, то не могла надихатися її повітрям – ліпшим за найпахучіші парфуми!”

Але, на щастя, з нею та її співтоваришами у роки боротьби і в десятиліття тюремних страждань була українсь-



ка пісня. Це нею вони дихали, вона рятувала їх від карцерної задухи, зігрівала у тріскучі морози, стелилася невидимими дорогами до омріяної домівки.

Дівчата співали. Пісні, як і вони самі, були з усіх усюд. Галичанки переймали наспіви в слобожанських дівчат, ті – у галичанок. Наддніпрянські мелодії перепліталися з карпатськими.

Дівчата співали – співала Україна. Крізь ті пісні їм виділила воля, а це тримало їх при житті. Навіть тоді, коли на тебе валиться склепіння шахти...

Катерина Куйбіда стала інвалідом, але духу непокори, духу оптимізму не змогло покалічити ніщо. Разом із чоловіком Степаном – теж багатолітнім в'язнем інтинських концтаборів – виховали двох синів. Молодший Микола, проректор одного з вищих навчальних закладів, а старший Василь, вже упродовж двох каденцій є міським головою Львова, автором багатьох поважних наукових праць із питань місцевого самоврядування, а також цікавим самотутнім поетом. Я думаю, що саме Василь, слухаючи мамині пісні чи просто пригадуючи їх, і намовив маму до цієї важкої, але, безумовно, вдячної праці – переписати майже двісті пісенних текстів, аби не пропали, аби знали “внуки, а також десяте покоління”.

У запропонованій книжці близько 170 пісень. Пані Катерина пам'ятає їх значно більше, але, скажімо, загальновідомі пісні на вірші Т.Шевченка, І.Франка, Лесі Українки до книги не увійшли. Нема тут і численних коляд, шедрівок, гаївок, які знані широкому українському загалові. Отож, тепер полічіть, скільки ж то на правду народних пісенних шедеврів пам'ятає ця мужня жінка, яким на правду дивовижним мистецтвом пам'яті володіє Катерина Михайлівна Куйбіда.

У своїй фундаментальній праці “Українська дума і пісня в світі” Григорій Нудьга твердить, що кожний народ, “досягнувши певного рівня культури, починає усвідомлювати цінну рідної мови і пісні та всіма засобами оберігати і розвивати їх, дбаючи про долю своїх нащадків”.¹ У цьому випадку народ – це кожний із нас, кому не байдужа доля наших онуків, доля українського майбуття.

¹ Нудьга Григорій. *Українська дума і пісня в світі*. Книга 1. – Львів, 1997. – 424 с. – С. 36.



У запропонованих текстах збережено мовні особливості тих місцевостей України, звідки залетіла та чи інша пісня в пам'ять шановної пані Катерини. У книжці є переробки знамих пісень (наприклад, “Лети, моя думо”) з їх прив'язкою до тодішніх конкретних обставин, цілком несподівані початки чи закінчення пісень загальновідомих. Є тут декілька текстів, які, як на мене, можуть бути однією піснею, але авторка книжки пропонує їх під різними заголовками як окремі пісні. Є просто фрагменти маловідомих пісень, як наприклад, текст “Веселосте моя”. Але це лише прикрашає книжку, робить її неповторною.

Можна бути певним, що ця збірка збагатить книжкові полиці любителів української пісні, а вміщені у ній тексти додадуть багато нового до варіантності уже відомих народних пісень. Я із великою насолодою упорядковував цей матеріал, а окремі пісенні тексти принесли мені несподівано велику радість.

Бажаю такої ж насолоди і радости усім читачам цього видання, а шановній Катерині Михайлівні Куйбіді – довгих і щасливих літ під небесами такої любої їй і всім нам української пісні.

Богдан Стельмах

